

Háskóla- iðnaðar og nýsköpunarráðuneytið,
Arnarhvoli við Lindargötu
101 Reykjavík
sent á samráðsgátt

Reykjavík, 10. mars 2025

EFNI: UMSÖGN VISKU OG STÚDENTARÁÐS HÁSKÓLA ÍSLANDS UM DRÖG AÐ FRUMVARPI TIL LAGA UM BREYTINGU Á LÖGUM UM MENNTASJÓÐ NÁMSMANNA

Viska – stéttarfélag og Stúdentaráð Háskóla Íslands (hér eftir „samtökin“) hafa tekið til umsagnar drög að frumvarpi til laga um breytingu á lögum um menntasjóð námsmanna. Athugasemdir samtakanna lúta annars vegar að **innbyggðum kynslóðaójöfnuði í kerfinu** og hins vegar að annmörkum og vannýttum tækifærum í umgjörð námslána á Íslandi.

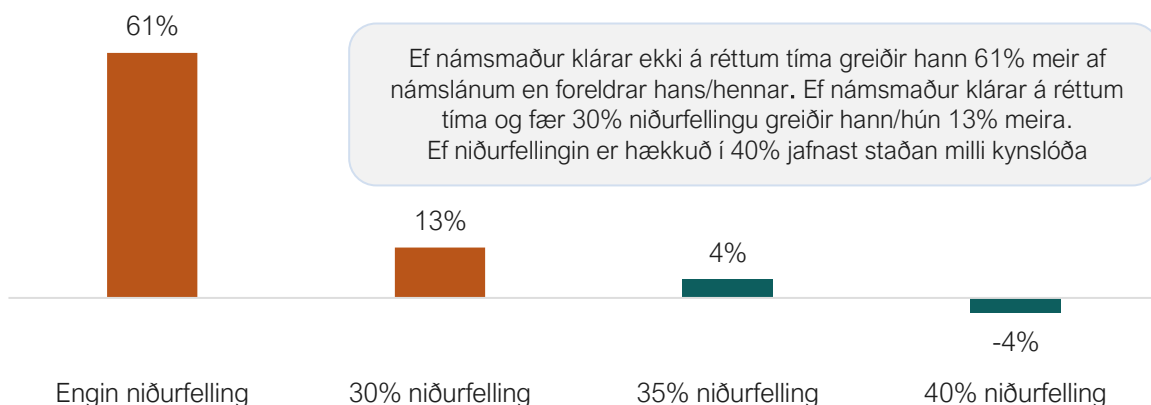
HÆKKUM NIÐURFELLINGU Í 40% TIL AÐ JAFNA STÖÐU KYNSLÓÐANNA

Samtökin fagna því að breyta eigi fyrirkomulagi niðurfellingar í frumvarpsdrögunum (20% í lok hverrar námsannar og 10% við námslok) en telja að breytingarnar gangi of skammt. Hækka ætti niðurfellingu í lok námsannar í 25% og í 15% við námslok, í samræmi við kerfið í Noregi. *Með því yrði staða ungs fólks á við eldri kynslóðir jöfnuð m.t.t. greiðslna af námslánnum yfir starfsævina.* Sjá skýringu að neðan og mynd.

Núverandi kynslóð námsmanna greiðir tífalt hærra raunvexti af námslánnum en foreldrar þeirra, eða um 4% miðað við 0,4% hjá þeim sem tóku lán á árunum 1992-2020. Á móti fá námsmenn 30% niðurfellingu á höfuðstól ef námi er lokið á réttum tíma. *Þessi niðurfelling nægir ekki til að vegna upp á móti hærra vaxtagreiðslum yfir endurgreiðslutímann, samanborið við gamla kerfið.*

Þau sem ekki ljúka námi á réttum tíma munu greiða um 60% meira af námslánnum yfir starfsævina en foreldrar þeirra greiða skv. skilmálum gamla kerfisins. Með 30% niðurfellingu lækkar þessi munur í 13%. *Ef niðurfelling höfuðstóls yrði færð nær 40%, í samræmi við norska kerfið, er staða kynslóðanna alfarið jöfnuð hvað varðar endurgreiðslu námslána.* En eingöngu hjá þeim sem ljúka námi á réttum tíma. Sjá mynd að neðan.

Munur á endurgreiðslum námslána, nýja kerfið samanborið við gamla kerfið.
Eftir því hversu mikil niðurfelling fæst í nýja kerfinu*

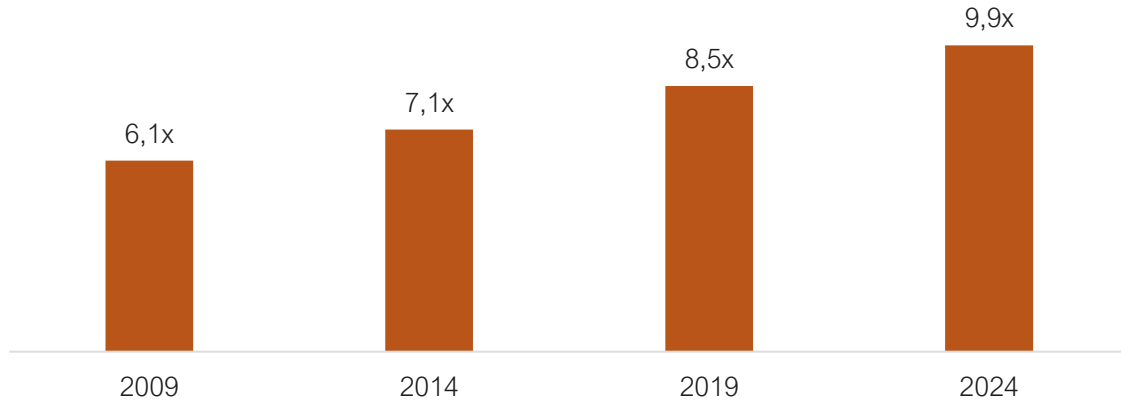

Heimild: Menntasjodur.is og útreikningar Visku. *Miðað er við núverandi raunvaxtastig á námslánnum fyrir H-lán og 0,4% raunvexti fyrir eldri lán, samanburðurinn miðar við verðtryggt lán í öllum tilfellum. Gert er ráð fyrir 3% verðbólgu á endurgreiðslutíma.

Að mati samtakanna ætti að skoða kosti og galla þess að færa í kerfið í átt að blöndu námsstyrkja og vaxtaniðurgreiðslu til lengri tíma. Óásættanlegt er að núverandi kynslóð námsmanna beri meiri byrðar af námslánnum en foreldrar þeirra og sérstaklega þau sem ekki klára nám á réttum tíma. Hér ber að hafa í huga að efnahagsleg staða ungs fólks í dag er allt önnur en staða foreldra þeirra var á sama aldri fyrir tuttugu árum síðan. Hvergi er þetta

sýnilegra en á húsnæðismarkaði. Kaupmáttur ungs fólks á aldrinum 25-34 ára gagnvart húsnæði á höfuðborgarsvæðinu hefur minnkað um nær 40% síðustu 15 ár. *80 fermetra íbúð á höfuðborgarsvæðinu kostar nú nær 10falt á við ráðstöfunartekjur ungs fólks samanborið við rúmlega 6falt á árinu 2009.*

Verð 80 fm íbúðar á höfuðborgarsvæði í hlutfalli við ráðstöfunartekjur ungs fólks (25-34 ára)

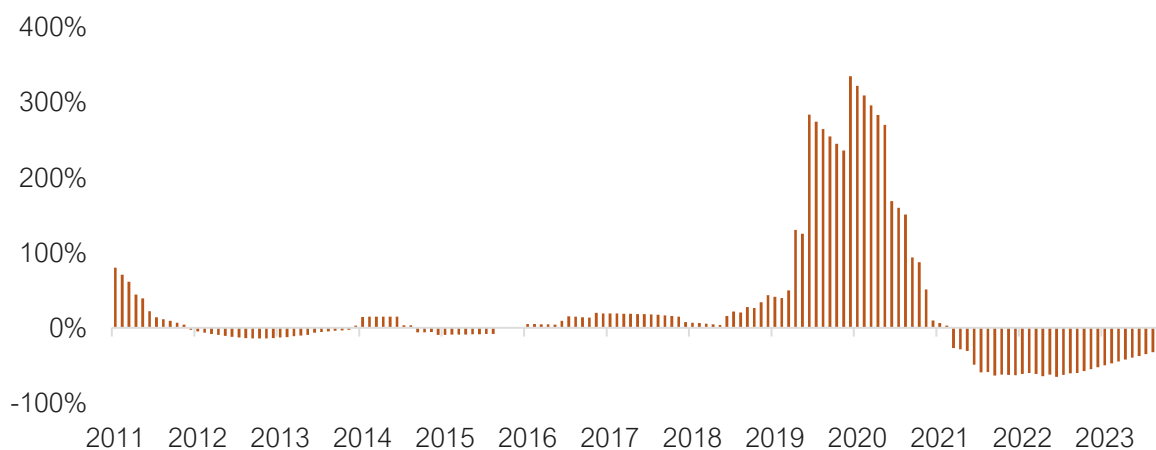

Heimild: Hagstofa.is, husaskjol.is og útreikningar Visku.

ÞRIGGJA ÁRA MEÐALTAL VAXTA EKKI ENDILEGA BESTA SVEIFLUJÖFNUNIN

Samtökin fagna því horft sé til þess að minnka áhættu námsmanna gagnvart vaxtabreytingum. Hins vegar benda samtökin á að þessi sveiflujöfnun er ekki æskileg í öllum tilfellum. Sé horft til hlutfallslegs munar í mánaðarvöxtum Seðlabankans og þriggja ára hlaupandi meðaltals stýrivaxta allt frá árinu 2011 kemur í ljós að þriggja ára meðaltalið hefði verið íþyngjandi fyrir námsmenn í nær 60% tilfella. Sjá mynd að neðan sem sýnir hlutfallslegan munur í breytilegum vöxtum á mánaðargrundvelli og þriggja ára hlaupandi meðaltals.

Hlutfallslegur munur á stýrivöxtum á mánaðargrundvelli og þriggja ára meðaltali stýrivaxta

Heimild: Seðlabankinn og útreikningar Visku.

Stjórnvöld þurfa að velja því fyrir sér hvort þriggja ára meðaltal sé besta leiðin til að draga úr áhrifum hagsveiflna á endurgreiðslubyrði námslána. Nær væri að lækka vaxtaþakið og/eða hverfa til vaxtaniðurgreiðslna að hluta líkt og í gamla kerfinu.

FJÖLMARGIR ANNMARKAR OG VANNÝTT TÆKIFÆRI

Samtökin gera einnig athugasemdir við framfærsluviðmið menntasjóðsins og vannýtt tækifæri í lagaumgjörðinni. Nauðsynlegt er að hækka framfærslu námsmanna þannig að hún taki mið af opinberum framfærsluviðmiðum og raunverulegum húsnæðiskostnaði.

Samkvæmt núverandi reglum sjóðsins verða ráðstöfunartekjur einstæðs foreldris í leiguhúsnæði um 329.000 krónur á mánuði, að því gefnu að viðkomandi fái húsnæðisbætur og vinni ekki með námi. Þessi upphæð er langt undir opinberum framfærsluviðmiðum, að teknu tilliti til líklegs leiguverðs á Stúdentagörðum. Samkvæmt opinberum framfærsluviðmiðum þyrfti viðkomandi 483.000 krónur á mánuði í ráðstöfunartekjur – nær helmingi meir en það sem menntasjóðurinn gerir ráð fyrir. Þessi mikli munur bendir til þess að brýn þörf sé á endurskoðun framfærslu í reglum menntasjóðsins til að tryggja raunhæfan stuðning við námsmenn. Sjá samanburðartöflu að neðan.

Tafla 1. Reiknuð framfærsla einstæðs foreldris miðað við lánareglur 2024-2025.

Grunnframfærsla	122
Framfærsla vegna húsnæðis	118
Framfærsla barna	38
Samanlögð framfærsla	278
Húsnæðisbætur	51
Ráðstöfunartekjur vegna námslána	329

Tafla 2. Framfærsluviðmið umboðsmanns skuldara fyrir einstætt foreldri.

Matur, hreinlætisvörur og heimilisbúnaður	99	47%
Föt og skór	11	
Læknis- og lyfjakostnaður	15	
Tómstundir	40	
Samskiptakostnaður	21	
Samgöngur	74	
Önnur þjónusta fyrir heimili	23	
Framfærsluviðmið umboðsmanns skuldara án húsnæðis og annarra útgjalda	283	
Leiguverð á stúdentagörðum + önnur útgjöld	200	
Samtals framfærsluviðmið	483	

Að lokum vilja samtökin benda á að innan lagaumgjörðar námslána á Íslandi eru veruleg vannýtt tækifæri. Sérstaklega ber að nefna heimild ráðherra til að veita tímabundnar ívilnanir við endurgreiðslu námslána vegna tiltekinna námsgreina þar sem skortur er á fagfólki. Samkvæmt gildandi reglum er hægt að beita slíkum ívilnunum ef fyrir liggja upplýsingar um viðvarandi eða fyrirsjáanlegan skort í starfsstétt, ásamt rökstuddri skýrslu stjórnvalda í samráði við hlutaðeigandi atvinnurekendur.

Samtökin telja eðlilegt að stjórnvöld nýti þessa heimild í ríkari mæli, sérstaklega þegar um er að ræða starfsstéttir sem telja má þjóðhagslega mikilvægar. Einnig mætti skoða hvernig ívilnanir við endurgreiðslu námslána gætu nýst til að styrkja byggðir þar sem skortur er á menntuðu starfsfólki, enda heimila lögín slíkar aðgerðir í samráði við Byggðastofnun og viðkomandi sveitarfélög. Með því að nýta þessar úrræði betur gætu stjórnvöld bæði stutt við nauðsynlegar starfsstéttir og stuðlað að fjölbreyttari búsetu um landið.

Virðingarfyllst,

Vilhjálmur Hilmarsson
Hagfræðingur Visku

Arent Orri J. Claessen
Forseti Stúdentaráðs Háskóla Íslands